

Rolf Edberg

”Att leva med ord”

Utgiven av föreningen för värmlandslitteratur 9
Karlstad, 1990

Förord

I samband med Karlstads stadsbiblioteks 75-års jubileum i september 1989 hade vi glädjen att som högtidstalare ha förre landshövdingen i Värmlands län Rolf Edberg. Hans tal ”Att leva med ord” var en briljant föreläsning som sträckte sig från kilskriften fram till våra dagars datateknik och där också bibliotekens historia och verksamhet belystes. Föreningen för värmlandslitteratur, som tagit initiativet till utgivandet av talet, har också erhållit rätten att samtidigt publicera ett annat av Rolf Edbergs tal nämligen, ”Värmland i Världen” som hölls vid Edbergseminariet den 29 september 1990. Av dessa tal jämte en hyllningsdikt till Rolf Edberg vid hans 60-årsdag av Ragnar Eklund har det blivit en publikation som vi tror skall ge en god uppfattning av Rolf Edbergs storhet som stilist, miljökampe och Värmlandsvän.

Karlstad i oktober 1990

Brita Hellgren

Att leva med ord

JAG HOPPAS det inte uppfattas som någon impertinens om högtidstalaren börjar med att säga, att 75 år- det är ju ingen särskilt märklig ålder. Tillspetsat skulle man t o m kunna fråga: är 75 år något för ett bibliotek att över huvud taget fira?

Den frågan ska jag försöka beskriva i slutet av mitt lilla anförande. Till en början vill jag ställa in det aktuella jubileet i en vida större tidsram.

Att vi i en liten stad i en liten provins i ett litet land långt uppe under Stora björn och Polstjärnan har ett bibliotek kring vilket vi kan samlas beror på tre revolutioner under helt andra himmelsstreck och under helt olika tidsförhållanden.

Den första revolutionen hade en rent biologisk bakgrund. Den inträffade på tropiska latituder för kanske 3, kanske 4 miljoner år sedan där en primat som klättrat ner från träden just rest sig över savannen.

Evolutionen hade i sitt nyckfulla spel låtit den där primaten få ett anatomiskt särdrag i sin strupe som gjorde det möjligt att frambringa en serie olika ljud av förbrukad luft som pressades tillbaka genom strupen för att ältras av tunga, läppar och tänder.

Det är för kulturmänniskan svårt att tänka sig en tillvaro utan ord. Men i begynnelsen var icke ordet, hjärnskålen var en håla för ordlösa förnimmelser. Så är det ju alltså för varje nyfött barn; det föds med språkets möjligheter men måste lära varje enskilt ord. Den evolutionära och revolutionära nyhet som den

tidiga människoprimaten införde i skapelsen var att pussla samman olika ljud till ord som fick beteckna olika företeelser i omgivningen.

Tänker vi efter är det ganska märkligt vad det lilla anatomiska särdraget kommit att betyda inte bara för vår art utan därmed också för planeten Tellus. Vi blev arten som kom att fungera genom ord. Orden blev förutsättning för tänkandet, därför att vi tänker i ord. Utan ord skulle ingen tanke kunna tänkas till slut. Det är högst sannolikt att orden i ett stegrad växelspel kom att påskynda hjärnans utveckling och därmed tänkandet. Ord binder oss samman med våra medvandrare i nuet. Det mänskliga samhället i alla dess förgreningar fungerar genom ord. Ord blev kulturens byggstenar. Utan ord ingen utveckling, inga katedraler, inga rymdfärder.

Språket gav också människan dubbla arv att förvalta. Vad naturens stora register generna är på det biologiska området blev människans nyskapelse språket på det sociala. Orden gav möjlighet till överblick och sammanfattning till att från släktled till släktled förmedla släktets erfarenheter. Under årtusenden då de omvälvande händelserna var få och kontakterna begränsade kunde den muntliga traditionen förmedla berättelser om märkliga händelser, iakttagelser och tankar genom en lång följd av generationer.

Språket vidgade rummet kring människan, öppnade horisonter bortom de personliga erfarenheterna. Det gav människan möjlighet att se sig själv som en länk i en kedja mellan generationer som gått före och generationer som skulle komma. Det gav perspektiv bakåt och en grund för planering framåt. Det gav

människan en möjlighet att räkna sina egna årsringar och förutse sina egna dagars tal. Det skulle göra det möjligt för tanken att tränga genom årmiljarder tillbaka till livets sprittande uppkomst och förutse kosmiska tidsåldrar då samma liv ebbat ut.

Språket är som en självständig organism, i ständig utveckling och förvandling. När människorna spred sig över klotet kom de ljudkombinationerna som betecknar en företeelse att säras; Académie Française har med allt det allvar och den noggrannhet som anstår detta respektabla sällskap räknat ut att det i dag talas 2.796 separata språk uppdelade på 7å 8000 distinkta dialekter.

Fragmenteringen av språket som en historisk process fick en meningsfull symbol i berättelsen om Babels torn. Babel betyder ju helt enkelt förändring. Så dräktigt av innebörd var ordet Babel att det levte vidare i olika språk, i italienskans babele, franskans Babil, engelskans och de nordiska språkens babbel- språk vi inte förstår, ljudförbindelser som är oss främmande blir för oss babbel. Och vi fortsätter alltså att bygga på förändringens torn.

Nästa stora revolution kom något tusental år före den godtyckliga valda begynnelsen för vår tidsräkning, då människohjärnan kom på att fästa olika ljud i skrivna tecken. Det är fascinerande att se vad som lämnats kvar åt eftervärlden av de första trevande försöken att finna ett system för skrivna tecken. Ursprungligen var skrivtecken så laddade med magi att de snålt bevakades av dem som sökte bevara sin makt genom

ordsymbolerna. Det var de praktiskt inriktade fenikerna som utvecklade ett skriftspråk som deras sjöfolk och handelsmän behövde och som i sin geniala enkelhet blev det skriftspråk som västerlandet via grekisk förmedling övertog.

Liksom en meningsfull legend låter Zevs i tjurgestalt röva den fenikiska kungadottern Europa till Kreta där hon får bädda den västerländska kulturens vagga låter legenden fenikerprinsen Kadmos föra alfabetet till Grekland där han söker sin bortrövade syster. Som en erinran om vårt skriftspråks ursprung lever namnet på fenikernas religiösa och kulturella centrum Byblos kvar i ord som bibel och bibliotek- medan det språk som skrivtecknen ursprungligen avsåg att tjäna har dött ut, bortblåst av förändringens vind. I Aiskylos dramer om Prometevs är det gudatrotsaren, rebellen som stal elden från gudarnas härd för att ge den åt människan, som också ger människan skrivtecken ”som i sitt minne allting uppbevarar”.

Kanske var skrivtecknen den största av det mänskliga intellektets landvinningar- och det är väl detta som legenden söker fånga. Skriftspråket låter oss ju i ett 30-tal krumelurer kombinerad på olika sätt ge uttryck för allt vad människor under tidernas lopp tänkt och erfarit, de ger liv åt avlägsenheter som eljest för länge sedan skulle fallit i glömska. De skrivna tecknen gjorde Homeros och alla hans efterföljare möjliga.

Med det skrivna ordet kom behovet att samla och förvara de papyrus- och pergamentrullar på vilka orden fästs. De första biblioteken uppstod som ojämnligen kunskapshärdar. Men det fanns ju också en makt i det skrivna ordet, som bigotteriet i alla tider fruktat. De

första bokbålen är nästan årsbarn med de första skrifterna.

Störst av antikens samling av skrifter var biblioteket i Alexandria, som i sina 450.000 bokrullar rymde fyra århundradens samlade sökande och kunskaper. Mycket av dessa oersättliga skatter gick förlorat i det illdåd då fanatiska kristna under ledningen av patriarken Teofilos stormade och brände största delen av biblioteket.

Men bibliotekens bokrullar förblev skatter för de skriftlärderna. Originalskrifterna på papyrus- eller pergamentrullar kunde endast omständligt och tålmodigt kopieras i ett nytt pränt.

När pappret ersatte pergamentet och holländarna på 1400-talet började experimentera med lösa bokstavstyper, tekniken som tysken Gutenberg anammade och som fick hans namn, var tiden mogen för den tredje stora revolutionen.

I sin underbara bok ”De levandes land” ger Carl Fredrik Engelstad en liten blixtbild i romanens form av det nya som bröt igenom.

Kung Karls skrivare och förtrogne Philippe de Laval har dragit sig undan världens larm och intriger till ett litet förfallet kloster i Fleury. Där lever han med ord, skönt präntade ord i klosterbibliotekets dammiga pergamentrullar och ord som han själv skriver i scriptoriet. Han älskar de gamla rullarna. En dag kommer en italiensk resenär för att söka något, oklart vad, i klosterbiblioteket. Han berättar att han funnit en del oväntat fina saker där.

Och så till det avsnitt jag vill citera:

”Varför oväntat? Det är ett av de äldsta och finaste biblioteken i Frankrike”. Jag märkte att min ton var ganska kylig.

”Jo visst- inte så... jag är ju bara helt obekant med det. För resten kan det hända att det här biblioteket- som alla bibliotek hittills- snart tillhör historien”.

”Det gör det- vad skulle det annars tillhöra? Är inte biblioteket till för att ta vara på det som funnits under olika tider?”

”Naturligtvis. Jag menar på ett annat sätt: böcker kommer snart att bli något annat än vad de hittills har varit”.

”Hur så?”

”Har du inte hört talas om det nya sättet att tillverka böcker som man har uppfunnit i Tyskland- de skrivs inte, de trycks kallar man det. Det vill säga att man gör så många exemplar av en bok som man vill ha, utan att man behöver skriva dem ett efter ett. De går genom en maskin, en press och kommer ut ur den exakt lika: tjugo, femti, hundra- man ser ingen skillnad på dem”

Jag hade hört talas om denna nyhet men inte fäst mig särskilt vid den, så vag och oklar som den var. Orsini förklarade i detalj vad det gick ut på- jag satt mållös.

Orsini fortsatte: ”Böckerna kommer att förändra världen. Försök föreställa dig vad detta kommer att betyda”.

Det var alltför främmande för mig. Jag sade, lite avmätt: ”Skulle det göra någon skillnad? Det står ju detsamma i böckerna i alla fall. Och dessutom- lika vackra böcker som våra handskrifter kan en sådan

maskin i varje fall inte frambringa. Det måste göras för hand”

”Vem vet hur det kommer att utvecklas, vi befinner oss bara i början. För övrigt är det inte först och främst det du kallar skönheten det kommer an på. Något helt annat”.

”Och det är?”

”Spridningen. Jag ser framför mig en närmast obegränsad spridning av de nya tankarna”.

Det var just innebörden av den tredje stora kulturrevolutionen: nu kunde skrifter mångfaldigas och spridas på ett sätt som tidigare inte ens aningen kunnat snudda vid. Det var som om världen ändå var tyst beredd för denna uppfinning. Tryckerier växte som svampar ur marken, skrifter fick enormt ökad läsekrets, även om den enligt våra dagars begrepp ändå var rätt begränsade. Det revolutionerande i boktryckarkonsten var att den lade grunden till en verklig folkbildning.

Med den ökade möjligheten att sprida skrifter piggnade också censuren och inkquisitionen till. Tankarna som till nöds kunnat accepteras då de var kända av ett fåtal blev plötsligt farliga. Copernicus skrift om himlarnas rörelser var relativt ofarlig så länge den blott nådde ett fåtal, men när den populariserades av Galileo och spreds på språk som talades på gator och torg måste Vatikanen placera den på sitt index över förbjudna böcker.

Ordens eld kunde nu tända en stäppbrand.

Trots en sen tids många nya kommunikationsmedel, trots TV, video och satelliter är boken alltjämt ojämförlig

som förmedlare av tankar och kunskaper. Mitt i konkurrensen från andra media lever den ett blomstrande liv. Boken väntar alltid på oss. Den finns alltid nära. Vi kan när som helst vända oss till den som en trogen följeslagare för att återuppleva något som talat till oss genom sitt innehåll eller språkets skönhet.

Även om boktryckarkonsten starkt ökade kretsen av dem som fick tillgång till böcker, även om den lade den nödvändiga grunden för en allmän medborgarbildning, skulle det likväl dröja några århundraden innan läskunnigheten blivit så allmän att boken kunde nå ut till de breda folklagren. Kampen mot analfabetismen är en av de mest heroiska som den västerländska människan fört.

Med ökad läskunnighet uppstod också behovet för de många att få tillgång till böckernas värld. För folkbildningens pionjärer var folkbiblioteken nyckeln som skulle öppna portarna till denna värld.

Folkbibliotekens betydelse för att bredda kulturen kan inte överskattas. Genombrottet kom först i början av vårt eget århundrade. I viss mån kan det ses som en avspiegling av den allmänna utvecklingsoptimismen före det första världskriget. Jag vill ändå se det som symboliskt att detta biblioteket tillkom just under den stora världsbrandens år. Om utvecklingen tidigare drivits fram av utvecklingsoptimismens vindar blev det något av en mission att mitt i det nya barbariet kalla till samling kring kulturens fälttecken. Biblioteken hade en given plats bland de krafter som trotsade tidens brutaliteter. I en mörk tid fick de plötsligt en djupare uppgift.

Det är mot den bakgrunden jag vill se värmlandsbibliotekets 75-årsjubileum. Det ger anledning erinra om den kraft som ordet förmedlat genom boken äger men också om att ordets frihet är en dyrbar skatt som aldrig får månglas bort. Det andra världskriget och tiden närmast efter vapenbraket med sitt andliga och sociala vacuum och sitt kringdrivande och förvirrande sökande underströk på många sätt bokens och de läsoplevelseförmedlande bibliotekens betydelse.

Många av oss som upplevde de åren kom att känna hur vi fick ett starkt personligt förhållande till många av de böcker vi läste.

Kanske får jag tillåta mig att här infoga några små, personliga erinringar om hur en tonåring vid den tiden upplevde böcker och bibliotek. Jag växte upp med en svårartad läshunger och små möjligheter att lindra plågan med egna böcker. På vägen till och från skolan brukade jag alltid stanna framför den lilla bergslagsstadens bokhandel. Där, i skyltfönstren, låg frestelser utlagda. Jag kan ännu känna spänningen och förväntningarna, när jag öppnade en bok som jag lyckats spara ihop några slantar till. Verdandis småskrifter och Natur & Kulturs populärvetenskapliga skrifter var en folkhögskola i bokform som man fick tillträde till.

Det första opus jag fick publicerat var en kärleksförklaring till boken- med en del högtravande men mycket uppriktiga utgjutelser som denna:

*Utan böcker, ack vad vore världen?
Tom och mörk och hopplös vore den.
Stäng dig in från världens larm och flärden
med en bok såsom din bästa vän.*

De egna slantarna räckte ju inte till många böcker, skolbiblioteket var snart avverkat, jag blev flitig gäst i folkbiblioteket. Det blev en rätt massiv läsning som en 14- 15-, 16 åring fick, men också osorterad. När jag efter en ferie kunde anteckna att jag läst i varje fall 42 böcker var det väl mera fråga om hamstring än fördjupade läsoplevelser.

Jag hade ännu inte insett att man mådde bättre av att läsa färre men utvalda böcker, stanna ett slag vid dem, läsa om vissa delar och smälta det man läst. Jag kom ändå att inleda ett förhållande till bl a Ibsen och Strindberg, Shakespeare och Goethe som skulle bli livsvarigt, även om jag den gången väl inte förstod allt i deras budskap. När den lilla stadens bibliotek flyttade in i nya och ändamålsenliga lokaler bad den legendariska folkbildaren och bibliotekarien Carl Axelsson, som lagt märke till mina täta besök, att jag skulle hjälpa till att ordna boksamlingarna och svara för utlåningen ett par timmar varje kväll.

Jag hade kommit att leva med ord, lästa ord och skrivna ord, och det skulle jag fortsätta med. När jag gick bland böckerna hade jag en högtidlig känsla som sedan skulle följa mig när jag vid vuxen ålder gick in i ett bibliotek. Det var en känsla liknande den när man strövade bland pelarna i ett antikt tempel.

Och varför inte? Samma vind som blåste genom pelargångarna i templet och som en gång fyllt Odyssevs segel, samma vind blåste ju också genom boksidorna när jag plockade ner Homeros från bokhyllan.

Sedan den tiden, för gott och väl 60 år sedan, som jag återvänt till i mina erinringar, har ju biblioteksväsendet starkt utvecklats (som så mycket annat). Framför allt har de senaste tre decennierna varit mycket expansiva. Nu finns ett centralbibliotek i landets alla 284 kommuner, helt självklart av olika storlekar och karaktär. Till detta kommer alla filial-, skol-, sjukhus-, och arbetsplatsbibliotek liksom bokbussar som framför allt gör böcker lättåtkomligare för människor i vad jargongen kallar glesbygder.

I detta land där allting skall utredas har en utredning nyligen sökt kartlägga folkbibliotekens produktivitet. Man noterar att bokutlåningen mellan 1960 och 1985 ökat från 34 miljoner till 77 miljoner vilket väl måste sägas vackert vittna om bibliotekens framgång med att sprida böcker bland den svenska allmänheten. Men utredningen är inte nöjd.

Kostnaderna har under samma tid stigit med 200 %, medan vad utredningen på sin märgfullt klingande kurialsvenska kallar "prestationen" med som vi skulle tala om som utlåningen endast stigit med 127 %. Utredningen ser detta som en 25 % minskning av produktiviteten.

Nu kan ju en lekman undra om man kan mäta bibliotekens produktivitet- förfärliga ord i detta sammanhang- med samma matematiska modeller som

man mäter tillverkningen av kullager och aluminiumburkar. Biblioteken är inte längre bara bokutlåningsinstitut. De har alltmer utvecklats till allmänna kulturcentra, där många muser fått hemortsrätt- centra som erbjuder föredrag, musik, utställningar, sagostunder.

Ett sådant kulturcentrum i bästa mening utgör detta vackra bibliotekshus, ett monument över en framsynt och kulturmedveten kommunförvaltning.

Trots alltför knappa anslag för bokinköp ökar ju också bokbeståndet ständigt. På bokhandelsdiskarna och i förlagsdepåerna har de flesta böcker ett kort liv. De dansar en höst, de uppstår till ett kort flämtande liv i februarirea, varefter de som alltjämt finns kvar möter sitt öde i en papperskross. Bokströmmen är strid, förlag och boklådor kan i regel inte föra några lager av icke-aktuell litteratur. Lagringsansvaret vilar på biblioteken. Vi bokälskare kan kräva att få tillgång till böcker som lämnat tryckpressarna för åtskilliga år sedan. Det är en primär kulturservice.

Visserligen gör datoriseringen det möjligt att snabbt få in böcker från andra bibliotek, och en lageruppdelning sker väl biblioteken emellan av mera sällan efterfrågad litteratur. Men inte minst länsbiblioteken måste nog räkna med oavlatligt ökade lokalbehov.

Vad som känns oroande är att disponibla medel för inköp av nya böcker relativt sett krympt under de senaste årtiondena. Med ojämna mellanrum blossar diskussioner upp om att lägga avgifter på boklån. Skulle man inte, brukar det sägas, kunna lägga någon krona på varje boklån, när man får betala åtskilliga tior för att få gå på bio, diskotek eller en ishockeymatch?

Jämförelsen kan verka bestickande men bortser från en väsentlig psykologisk faktor. Att gå in på ett bibliotek, ta hem en bok för läsning på samma sätt som jag tar ner en bok från den egna hyllan ger en känsla av delaktighet. Jag kan känna också det allmänna biblioteket som mitt bibliotek. Det ligger en väldigt demokratisk tillgång i detta. Det skulle kännas torftigt om den smusslades bort.

Jag erinrade inledningsvis om hur boktryckarkonsten måste mötas med en allmän läskunnighet för att de tryckta skrifterna skulle kunna få spridning och att läskunnigheten i sin tur reste krav på boktempel med god tillgång till kulturens frukter.

Det är emellertid ett lika bistert som paradoxalt faktum att läskunnighet och ökade läsvanor inte i sig blivit den breda kungsväg till en demokratiserad kultur som utvecklingsoptimisterna en gång föreställde sig.

Vi har upplevt hur i en rad diktaturer likriktning och andlig råhet exploaterat läskunnigheten för sina syften. I kraft av läskunnigheten har mörkmän och upphetsare kunnat koppla hårdare grepp på den stora massan än någonsin förr. Propaganda av råaste slag har övertrumpfat upplysningen. Orden, prometevgåvan till människorna, har gjorts till bacillbärare. Vad som på ett sätt som inget annat kunnat bygga upp kunde också korrumpas så att det blev till fördärv.

I dessa dagar möter vi överallt i tidningarna mörka minnen från tiden ett halvsekel tillbaka då ett barbari ännu värre än det första världskrigets släpptes lös över Europa. Det var en tid då rätten satt i spjutstängs ände

och kulturen sattes innanför taggtråd. Kvävande steg röken från bokbålet på Opernplatz, dit förvirrade studenter släpade böcker av några av den europeiska andens sobraste pennor. Det var då en av nazismens främsta koryfärer kunde förklara att han osäkrade sin revolver när han hörde ordet kultur. Det var då propagandadoktorn med musansiktet i sin gällaste falssett kunde skrika ut att ett folk som ägt en Goethe inte behövde låta sig pådyvlas en Einstein- hade propagandadoktorn haft en aning om budskapet i Faust hade väl också Goethe offrats åt lågorna.

När eld flammade upp kring kättare som Huss eller Bruno eller kring kättersk litteratur har det skett av fruktan för tankens och ordens kraft. Det har varit en omvänd offerrit. Ibland fanns inte ens detta inslag i det nya barbariet. En av mina norska vänner, stortingspresident Hambro, hade under ett långt liv samlat ett utomordentligt fint privatbibliotek. Medan han hölls i fångenskap i Tyskland tog de tyska ockupanterna i Norge hand om hans bibliotek. De använde det som vägfyllnad. Det är svårt att tänka sig ett mera förkrossande utslag av den antikultur som blossade upp i det gamla Europas mitt i vår egen generation.

Det var de mjuka ryggarnas tid också i demokratiska länder som låg strax utanför den hitlerska stålvallen. Regeringen beslagtogs också i vårt land tidningar och böcker som kunde reta de nazistiska makthavarnas känsliga sinnen. Bibliotek satte sådana böcker på gifthylla.

Affären Salman Rushdie har givit en bedrövlig erinran om att de som borde försvara det fria ordet alltjämt kan

skrämmas att huka när en regering hotar med terroristvapnet mot medborgare i annat land. Vi fick uppleva hur en akademi med det prestigefyllda uppdraget att belöna idealistisk världslitteratur med de mest krystade och motsägelsefyllda förklaringar svek de förväntningar som man haft på den.

Vi såg på olika håll förlag skygga för att ge ut boken och bokhandlare och bibliotek gömma undan den.

Men ligger det inte ett moraliskt ansvar på alla som har fått ordet att förvalta, på dem som trycker och utger böcker, på dem som förmedlar dem över bokhandelsdiskar eller genom bibliotek att trotsa dem som söker förbjuda viss litteratur och hotar med vedergällning? Var och en som ägnar sig åt att förvalta ord måste ikläda sig en andlig rustning. Det kan låta högtravande i vardagen med det blir en utmaning i provotider.

Inte heller under lugna förhållanden går demokratierna med sin läsfrihet och sin läskultur fria från alla faror. Mängden av tryck som väller över oss gör det ofta svårt för den enskilde att orientera sig; kvantiteten skymmer kvaliteten. Läskunnigheten exploateras av smart folk som gör lönande affärer i det tryckta ordet genom att servera torftigast tänkbara spis. Här måste biblioteken stå i främsta frontlinjen när det gäller att hävda den goda litteraturen inte bara mot yttre övergrepp utan mot smakförskämning och fördumning. Vad kan i nuet vara naturligare än att biblioteken tillsammans med bokförlag och bokhandlare slutit upp vid sidan av Författarförbundet och Litteraturfrämjandet i den

nystartade och landsomfattande kampanjen "läsa för livet" som vill möta förflackningen genom att lyfta fram kvalitetslitteraturen.

Det finns ytterligare ett skäl till en intensiv kampanj för den goda boken. Jag nämnde tidigare att böcker läses som aldrig förr trots konkurrensen från andra media. Sannolikt har bl a bokklubbar, inte minst de som själva är bokproducerande, bidragit till att bredda bokintresset. Men allt är relativt. En artikel i senaste numret av LO- tidningen uppger att bokläsandet inom arbetarklassen inte är särskilt utbrett; konsumtionen av kulturyttringar; för att tala sociologernas språk, sägs alltså vara klassbetingat. Det finns också i läskunnighetens tid vita fläckar, i varje fall grå, som det återstår att täcka.

TV har skapat en helt ny situation för böcker och bokläsning. TV har liksom radio otvivelaktigt betytt ofantligt mycket för att öka kulturlivets bredd. Vi är åsyna vittnen till händelser på andra håll i världen, ofta samtidigt med att de inträffar, vi kan på ett sätt som inte är möjligt för individen själv gå ut i all världens naturmiljöer och möta deras skönhet och förbryllande mångfald av livsformer, vi inbjuds att närvara vid konserter och teaterföreställningar som vi eljest inte kommit i närheten av.

Samtidigt har emellertid fördumning och råhet fått ett nytt medium att vältra sig i när portarna öppnats för kontakter jorden runt. Och framförallt: TV vädjar till det passiva anammandet. Det finns tecken på att en ny analfabetism håller på att skapas när unga människor kan sitta 4- 5 timmar framför TV- skärmen. Tidigare analfabetism bestod i att man inte kunde läsa. Vi

riskerar genom det passiva anammandet en analfabetism som består i oförmåga att ge uttryck för tankar och känslor i ord.

Men kulturen är oblidkelig- den kräver ansträngningar av dem som vill tränga djupare in på dess domäner. Och där är och förblir boken den trognaste följeslagaren.

Allt tillsammantaget för att biblioteken aldrig varit mer oumbärliga än de är i dag.

Arbetet för en fördjupad medborgarbildning blir aldrig slutfört. Det måste vara en process, innebära en ständig förnyelse.

Uppgiften är i en krympande värld global. Men den måste först och sist fyllas i det språkområde, där de kulturspridande krafterna verkar.

Goethe skrev en gång några ord som kan stå som devis för det arbetet (några ord som enbart de skulle meriterat honom för en plats i bokbålet på Opernplatz om propagandadoktorn med musansiktet bättre läst den Goethe som han spelade ut mot Einstein).

- Att vara fosterländsk, skrev Goethe, det är att bekämpa fördomar, vidga trångbröstade åsikter, upplysa sitt folks själ, rena dess smak, förädla dess sinnelag och tänkesätt.

I de orden ligger ett kulturdemokratiskt program.

Min bästa önskan på denna högtidsdag är att denna institution vars 75- åriga tillvaro vi hugfäster ska fortsatt och värdigt medverka till att föra ut detta program inom den krets där den är satt att verka.

Värmland i världen

En av vår tids stora europeiska poeter, polskan Wislawa Szymborska ger i en liten dikt en sammanfattning av vårt sekel, det som skulle bli bättre än de föregående men som nu inte hinner visa det där det med ostadig gång och kort andhämtning går mot utgången:

*Redan har för mycket hänt
som inte skulle hända
och det som skulle ske
har inte skett*

Vi hör allt flera insiktsfulla bedömare tala om det decennium vi nu gått in i, det andra årtusendets sista, som avgörande för framtiden på den enda jord vi har. Fortsatta missgrepp, beslut som skjuts upp, handlingar som underlåts kan få förödande konsekvenser för den närmaste mansåldern. ”Vi har ingen generation på oss för att reda upp vår situation, bara år”, varnar den outtröttlige granskaren Lester Brown och hans världsväktarinstitut i en årsrapport.

Om denna bedömning är riktig- och därom är jag själv övertygad- står vi vid ett vägskäl där vi snabbt måste träffa vårt beslut om färdriktning.

Det finns de som tror att vi redan förlorat kapplöpningen med tiden. Männskligheten, säger dessa dystra siare, skriver på sista kapitlet i sin historia.

De kan åberopa starka skäl för sin svartsyn. Under det kvartsekel som gått sedan miljöväckelsen på allvar började tills miljö och ekologi nu blivit honnörsord på allas läppar har i själva verket alltmer av jordens ekologiska kapital förbrukats. Planetens skogar plundras- regnskog försvinner under ett enda år från en areal motsvarande en tredjedel av Sverige. Öknar erövrar varje år ny terräng – beräknas inom kort täcka en tredjedel av fasta jordytan. Hålet i ozontäcket vidgas och mycket tyder på att vi står på tröskeln till det fruktade drivhuset. Solsystemets enda vattenplanet håller på att bli törstens och de smutsade vattnets planet.

Världsbefolkningen, som när jag föddes ett stycke in på detta sekel, uppgick till 1,5 miljarder, kommer vid sekelslutet att vara 6 miljarder, en fyrdubbling under en livstid- varje dag 250 000 nya munnar att mätta, vart elfte år en ny miljard, med allt vad detta innebär av trängsel och press på krympande tillgångar.

Allt detta vet vi. Larmklockorna ringer dagligen i våra öron.

Det behöver ändå inte vara så att vi närmar oss den mänskliga historiens slut. Det finns i det förgångna åtskilliga exempel på hur djupströmmar, som varit närmast omärkbara för samtiden, plötsligt kunnat bryta upp till ytan. Även om världen kan synas dömd sker nog i denna stund processer i det tysta. Än här än där finner man trender som kan vara härolder för en ny och spännande era. Man anar dem i ett vetenskapligt nytänkande, hos tekniker som känner allt starkare

vantrivsel med de teknokratiska modellerna och söker sig fram till teknologier mera i harmoni med naturens mönster och inte minst i ett oroat allmänt miljömedvetande. Som alltid i en brytningstid finns trender som står mot varandra. Det kan emellertid vara så att vi trevande börjar skriva ett nytt kapitel i människoartens historia.

Ännu för ett par år sedan levde vi under atomvapnens damoklessvärd. När Alexej Jablovok och jag 1987- 88 träffades i Moskva och Stockholm för en dialog om hot och möjligheter på tröskeln till det tredje årtusendet ägnande vi åtskillig tid åt den nukleära hotbilden. Snabbare än någon kunnat tro har hotet om ett nukleärt Ragnarök upplösts. Plötsligt som när en rensande vind går över vatten och genom hagar har europeiska människor klippt upp taggtråd och störtat murar som skilt dem åt och kastat av sig förtryckarok i den fredligaste av revolutioner. Strömningar på djupet bröt fram och gjorde det möjligt vad som nyss syntes omöjligt. Utopier blev verklighet.

Varför skulle inte, när begreppet säkerhet håller på att få en mindre militär klang och i stället en djup ekologisk innebörd, en liknande resning kunna ske mot miljöförhållanden som kan bli så outhärdliga att de driver människor på flykt från utpinande jordar och förgiftade marker?

Jag tror det ligger en väldig psykologisk kraft i tron om att skriva ett nytt kapitel i vår och jordens historia. Vad som betyder något är väl helt enkelt att man lägger starkare tonvikt på möjligheterna än på svårigheterna och puffar på i den riktning som man efter bästa övertygelse tror vara åt rätt håll.

Där finns också ett etiskt ansvar. Det har flera sidor. En sida är vänd mot den egna arten.

En kvinna, som möjligen finns här i salen, har berättat om sin 13- årige son hur han en dag kom och sa till henne:- Du är lycklig Du mamma, som är så gammal. När hon frågade varför han tyckte att hon var så gammal, 45 år, svarade han:- Så gammal kommer jag inte att bli för då finns det ingen jord. I Elverum i vårt grannfylke Hedmark fick konfirmander nyligen som uppgift att skriva en uppsats om hur de trodde det skulle se ut 2020. Förtvivlat många svarade:- Det blir inget 2020.

Vad har vi ställt till med? När unga människor, som skulle börjat sin livsväg med förväntningar, inte längre tror på sin, på jordens framtid, vilken anklagelse utgör inte detta mot en generation som började inse sammanhangen men ville för svagt och vågade för litet!

Jag har mött fem generationer i min egen familj, två före min egen generation, två efter. De omspanner en sextiondel av tidsspannet från den mänskliga civilisationens början. Längre är det inte sedan vår art började så kornbärnade gräs och tämja sin animala föda. Det finns arktiska lavar som är lika gamla som vår civilisation.

Ännu för en mansålder sedan ägde människan inte kraft att få jorden att darra och att ändra naturens rutiner, utvecklade under miljarder år. Hon har den makten nu. Dagens ungdomar är den första som växte upp med insikten att människan kan bli sin egen och allt livs skarprättare, flera växer upp i tron att hon också kommer att bli det.

Borde inte vittnesbörden om att tänkande unga människor tror att livets underbara saga kommer att sluta ett stycke in på nästa årtusende plåga våra ekosamveten och ge en extra knuff att handla medan tid ännu är?

Jorden får inte göra bankrutt för att *vi* varit här.

Vi kan ju rädda planeten om vi beslutar oss för det- även om den tid som står till buds är mindre än ett sandkorn i evolutionens timglas. Vi *kan* skriva ett nytt kapitel. Det kräver en radikal omläggning av vår livsförsel- tro inte något annat! Men är inte syftet vårt pris? Vad som ytligt kan upplevas som uppoffringar i en skenvärld av pengar och prylar ska ju ge avkastning i en livsvänligare miljö. Jorden *kan* fortsatt bli beboelig, kargare än den ursprungligen var, men dock ett drägligt hemvist för livet.

Jag tror det är med hoppfull håg och fantasi vi måste angripa problem vi själva skapat.

Innebörden av Brundtlandkommisionens rapport är just att nykter verklighetsbeskrivning kan förenas med tillförsikt och framtidstro. Dess rekommendationer samlar sig till en global överlevnadsstrategi. Uppgiften är nu att översätta de globala tankarna till nationella och provinsiella handlingsprogram.

I många fall har ju en början redan gjorts. Det mesta återstår. Brundtlandrapporten erinrar om att regeringarnas svar på de snabba och starka globala förändringarna präglats av tveksamhet bl a därför att ansvaret för miljö och naturresurser varit skilt från ansvaret för ekonomin. Klyftan beror kanske på att vi

kommit att ge begreppet ekonomi en alltför inskränkt innebörd. Statistik, tillväxtkurvor och BNP- procenter fångar inte upp vad som är viktigast för oss. Endast ett förhållningssätt inriktat på att förvalta jorden gör skäl för beteckningen ekonomi=hushållning.

Den verksamhet som denna nybildande stiftelse nu inlett vill ge *sitt* bidrag till det ambitiösa målet att göra Värmland till ett ekolän. Stiftarnas förhoppning har varit att Värmland genom att ligga steget före ska kunna sända signaler över provinsens gränser- samtidigt som vi gärna vill eggas av utmaningar från andra provinser.

Vi ska inte underskatta vad en liten provins och dess enskilda människor kan göra. Alla större skeenden påverkas av till synes obetydliga handlingar. Många av de problem vi nu brottas med beror på den enormt destruktiva kraften i vad som blivit summan av skenbart harmlösa handlingar. Omvänt kan handlingar med positiva syften ge inspirerande resultat när de adderas till varandra.

Var på vakt när det sägs att vi inte kan gå längre än andra gör! Om alla resonerar så blir ingenting gjort. Glöm inte att en lavin börjar med den första snöbollen.

Hoten är många. De tycks löpa samman i ett kritiskt klimax. Är det möjligt att gradera dem?

Jag tror att vännen Alexej Jablov haft rätt när han betecknat den snabba förintelsen av arter som det ojämförligt största hotet mot planeten Tellus.

Vi står här till en början inför den andra sidan av det ekologiska imperativet, en sida som är vänd mot våra

medskapelser. Livet är både mångfald och enhet. Vi finns i mångfalden som ett element bland andra. Vi uppfattar bara en del av verkligheten, ljus av en viss våglängd, ljud med vissa svängningstal, vad vi behöver känna för överlevnaden i vår nisch. Andra varelser med andra sinnesorgan ser verkligheten på annat sätt. Deras bild är inte mindre sann än vår. Och deras livsvilja är inte mindre än vår- driften att leva vidare går som en djup orgelton genom alla arter.

Den etiska frågan som borde stå som en skrift på väggen är denna: med vilken rätt dömer vi andra arter till förintelse i kortsiktig jakt efter egna materiella fördelar?

Hänsyn till andra arter är emellertid också en fråga om självbevarelse. Mångfalden bildar en helhet av livsyttringar som på de mest skilda sätt löser överlevnadens problem. På sitt blinda sätt har växter och djur under årmiljarder skapat en finmaskig vävnad av beroenden och impulser som fungerar som en enda organism. ”Jag vet ej rätt huruvida världen utan olägenheter kan äga bestånd om t o m blott en enda djurart kommer att saknas”, skrev Linné insiktsfullt i sin underbara betraktelse ”Om undran inför naturen”.

Nu räknar man med att under de två sista årtionden av detta århundrade kan en femtedel av alla djur- och växtarter komma att utrotas, de flesta i tysthet därför att de berövas sitt livsrum. Vi ska inte tro att detta sker utan olägenhet för världen. Vi ska inte tro att det inte slår tillbaka på oss själva som en del av en skadad organism.

Vad som gör utsläckningen av arter ödsligast av alla hot är att varje art är unik, mejslad av evolutionen

under miljoner och åter miljoner år. Ett hål i ozontäcket kan kanske tätas igen, även om det tar tid. Ett drivhus kan fås att svalna, även om det tar generationer. Förintelsen av en art är oåterkallelig.

Rapporter från FN:s specialorgan berättar om en skövling bortom all föreställningsförmåga av världens regnskogar. Av det som återstår av ursprunglig regnskog beräknas 2/3 falla till sekelskiftet. 100 av regnskogens arter utplånas varje dag.

Vi börjar bli medvetna om att uthuggningen av tropiska skogar kan beröva framtiden kanske livsavgörande genetiska tillgångar. En världsvid opinion håller på att växa fram mot den vanvettiga framfärden i den livet underbara men ännu till större delen utforskade kontinent som regnskogen är. Vi kan också i trakterna under polkalotten vara med om att motverka plundringen genom att bojkotta tropiskt ädelträ i möbler och inredningar och avstå från födo- och njutningsmedel som produceras på regnskogens bekostnad.

Men för regnskogen får vi inte blunda för vad som sker strax bortom den egna knuten. Våra skogar utgör inget livets skyddsrum. En utredning gjord på initiativ av Naturskyddsföreningen ger en vemodig bild av hur nutida skogsbruk genom att i grunden förändra den nordiska skogens ekosystem drastiskt minskar de arter som haft naturskogen som sitt hemvist. Som tumregel för den lägre faunan räknar utredaren med att där naturskogen kan innehålla upp till 5000 arter härbärgerar s k kulturskog högst 2000.

Där gammelskogen faller där tystnar tjäderns klunk, där upphör sidensvansens mannekänguppvisningar och

där vissnar blåsippan. Där sumpskog dikas ut försvinner tuvduket för orrhönan och minskar skafferiet av närande larver för hennes kycklingar.

Likhet inför lagen? Du får inte skjuta en speltjäder, förstöra hans revir är inte förbjudet. Du får inte plocka en blåsippa eller andra fridlysta växter, ett skogsbolag har full frihet att uttradera deras växtlokaler.

Vi står inför ett ekologiskt risktagande som i princip inte skiljer sig från det som sker i Amazonas eller på Borneo. De nordiska biotoperna är artfattigare än de tropiska men lika sårbara. Också i ett odlingslandskap som allt oftare möter skogen utan hagarnas änglamarker som mjuka övergångar minskar mångfalden. 400 arter av kärllväxter är utrotningshotade, säger Naturvårdsverket, 300 av dem nedanför skogsbrynet.

Den biologiska utarmningen är en sida av den omstöpning som sker av hela det svenska landskapet. Ett landskap är ju i ständig förändring som en levande varelses ansikte. Människan finns i landskapet som en omformande kraft. Längre skedde förändringarna stegvis. Vad som nu skett är att tempot hektiskt stegrats. Landskapet förändras nu lika mycket under en mansålder som tidigare under tusen år.

Också här ett vägskäl! Vad som sker under 90-talet kan bestämma Sveriges utseende i decennier, kanske århundraden framöver.

Sverige täcks till 58 % av skog. I Värmland täcker skogen hela 70 %. När förändringens vind blåser genom skogarna känner vi vinddraget starkt. Ljusa gläntor

släcks, skogen blir målinriktad enformighet. Naturskogen är en blandning av olika trädslag, som under århundraden anpassat sig efter miljöns skiftande betingelser. Vad som nu drivs fram är en naturfrämmande skog.

En iakttagare och upplevare som vill möta skogen på dess egna villkor blir ofta förfärad över de spår han möter av en ovarsam framförd. En nyligen publicerad utredning utpekar skogsbolagen som sämst av alla ägarkategorier när det gäller att följa en naturvårdslag, som redan den är i tamaste laget. SNF har pekat ut två bolag som brister särskilt svårt i hänsyn till naturen och i efterlevnad av de regler samhället uppställt. Ett av dem är inte alldeles främmande i detta län.

Virke kommer naturligtvis alltjämt att hämtas ur våra skogar. Det kan t o m ökas i ett varsamt och ekologiskt drivet mångbruk. Skogen är emellertid en mångsidig naturresurs, och det är inte säkert att dess främsta uppgift i framtiden blir att leverera virke. Kanske, säger professor Erik Wirén i en studie om samhället och skogen, är skogen som god rekreativmiljö på sikt viktigare.

De som brukar skogen gör det som förvaltare på våra och kommande generationers vägnar. Vi har rätt, ja skyldighet att övervaka hur förvaltningen sker.

På dalar och slätter nedanför raggiga åsar sker en liknande omstöpning av landskapet. 500 000-800 000 ha åkermark ska till sekelskiftet tas ur spannmålsproduktion enligt den plan som kallats "Omställning 90".

Risken är påtaglig att krass och kortsiktig lönsamhet driver granen att invadera fälader och falor, lidar och

lyckor, åkrar och vångar. Vi känner hotet i denna provins. Det är lätt att förstå att människor i Mölnbacka och på andra håll är bedrövade när de ser sin öppna bygd brått förvandlas till en förmörkande granplantage. Lätt att förstå då de tycker sig utsättas för en maktfullkomlighetens brist på hänsyn mot både människor och bygd.

Odlingslandskapet, ofta med rötter i järnåldern, är en del av vårt kulturarv. Vilket skri skulle inte höras från Rama om man förgrep sig på Tanums mångtydiga hållristningar, på skeppssättningen på Kåseberga där den ligger med stäven tidlöst vänd mot balthavets morgondimor eller om man rev ner ringmuren runt Visby! Släktled efter släktled som namnlösa återförenats med den jord de en gång brukat har i landskapet rest ett monument över sina verk och dagar lika angeläget att vårda som andra kulturminnesmärken.

Framför allt är det viktigt att den öppna landskapsbilden bevaras i skogs- och mellanbygder, där den redan blivit en bristvara. Det är viktigt för trivseln för människor som bor där. Det är viktigt för att de i sina bygder ska kunna utveckla turism och andra näringar.

Det kan också ha betydelse i en framtid när nya datakommunikationer kan göra det möjligt att vara anställd i ett företag i någon av Europas metropoler men göra arbetet i en bygd där man kan leva i närkontakt med naturen.

Det är en fråga om, hur vi själva vill ha vårt landskap och hur vi tror att våra efterkommande vill ha det. Här får ingenting ske överilrat. Skogens bruk, bevarandet av öppet landskap och biologisk mångfald kommer vi

säkert i detalj tillbaka till i kommande seminarier. Vi måste alla engagera oss. Och till regeringen vill vi i detta sammanhang säga: lyft blicken över sekeltröskeln in i nästa årtusende och styr!

Problemen griper in i varandra. För att bevara den biologiska mångfalden och en god miljö för levandet måste vi säkra ett livsvänligt klimat och varsamt hushålla med klotets tillgångar. Det för oss i sin tur rakt in i de energiproblem, som nu diskuteras världen över och med en delvis häpnadsväckande enspårig argumentering i vårt land.

All energi som vi använder har solen som ursprungskälla med undantag för kärnkraften som ju är en imitation av processerna i solens väldiga reaktor. Jorden ligger som en hylla som solstrålarna studsar mot under sin ilfärd från den glödande himlakroppen ut mot rymdens kyla. I varje stund öser solen 15 000 gånger mer energi över jorden än vi själva brukar och i dag bekymrat diskuterar.

Bekymren hänger samman med att vi hittills bara kunnat tillgodogöra oss solenergin indirekt. Framför allt har vi gjort oss beroende av den fossilerade solenergi från gångna eoners djur- och växtvärld som i form av olja och kol packats in i jordskorpan. Plötsligt frigjorde och kastad in i en jättebrasa svarar den för 4/5 av den energi världssamhället tar i anspråk. Det är från den brasan väldiga mängder koldioxid kastas ut i ett lufthav, som i eminent mening är alla jordlingars gemensamma egendom.

När Birgitta Dahl talat om bilarna som miljöns värstingar förmodar jag att hon bl a tänkt på att en genomsnittsbilist årligen gasar ut koldioxid som i fast form vid jordytan motsvarar hans egen kroppsvikt. Bilar, hem och fabriker tillför årligen atmosfären 5,5 miljarder ton koldioxid. Med en årlig ökning på 3 % skulle det betyda 10 miljarder ton 2010. Denna tyngd av en osynlig gas är närmast ofattbar. Den blir knappast mera fattbar om man försöker översätta den till hur många bilar i småbilsklassen den skulle motsvara. Det skulle innebära 25 gånger fler bilar än de 400 miljoner som nu trängs på världens gator och vägar. Med Volvos kapacitet skulle det ta längre tid att producera så många bilar än människosläktet existerat. Det ger ett mått på den oerhörda mängd av en enda drivhusgas som vi tynger atmosfären med.

Ett samhälle byggt på lagrad energi är redan på kort sikt en omöjlighet.

Kärnkraften ger ingen lösning. Om alla kolkraftverk skulle ersättas med kärnkraft skulle var tvåochenhalfte dag fram till 2025 en ny reaktor behövas tas i anspråk-ekonomiskt en omöjlighet, miljömässigt ett vanvett. En välorganiserad kärnkraftslobby vill intala oss att frågan om kärnkraft är en fråga om reaktorers tekniska livslängd. Det är att förvända synen. Miljön ska inte rätta sig efter energin, energipolitiken måste rätta sig efter miljökraven. Det prekära med kärnkraften är att man inte funnit något sätt att oskadliggöra det giftiga avfallet. Vi överlåter åt kommande generationer att bli eftervårdare av våra extremt giftiga atomsopor 10 000 år framöver, lika lång tid som den mänskliga civilisationen

existerat. På nytt ställs vi inför en moralisk fråga, som vi inte kan skjuta från oss.

Nu står vi inte i ett val mellan pest och kolera. Mänsklighetens dröm om att kunna direkt utnyttja det kontinuerliga energiflödet från solen står inför sitt förverkligande. Liksom stenåldern följdes av brons- och järnåldern kommer oljeåldern att avlösas av solåldern, om vi ger vårt släkte en chans att leva vidare. Teknik finns också för att tillvarata värmen i jordinret och den kraft som utlöst av solen kommer farande med vinden ur blåsig rymd- det känns positivt att det finns företag i vårt län som arbetar inom båda dessa områden. Det experimenteras med den solkraft som manifesterar sig i havets aldrig vilande vågor. Det pågår ett intensivt utvecklingsarbete, framförallt i Tyskland, för att med solens hjälp spalta ut väte ur vattenmolekylen för att ge oss kraften i universums urämne- det är möjligt att vi före sekelslutet för se det första vätgasdrivna luftbussarna sättas in på kortare europeiska rutter.

Åkrar som läggs ner ropar efter att få bära energigrödor- LRF räknar med att biobränsle 2010 skulle kunna ge lika mycket som kärnkraften nu. Statens energiverk tror på hälften, och det är vackert så. Också på detta område finns intressanta försök i vårt län, och det finns en öppenhet från många jordbrukare att få vara med. Det skulle bidra till att hålla landskapet öppet. En energiåker kan också snabbt läggas om till spannmålsodling igen om en hungrande värld kräver det. Det kan inte en granåker.

Gemensamt för de olika alternativen är att det behövs tid och pengar för fortsatt utveckling och för att göra lösningarna allmänt tillgängliga. Övergången kan ställa

samhället på hårda prov. Övergångsgenerationen kan behöva snålt övervintra i väntan på rena och förnyelsebara alternativ. Men är det inte värt en tid i ide för att rädda framtiden?

Samtidigt måste vi ju önska att övervintringen blir så kort som möjligt. Staten måste satsa på alternativen betydligt hårdare än hittills och ge klara signaler till tekniker som är hungriga att få gripa tag i utvecklingsproblemen. Vi kan minska övervintringens påfrestningar genom att metodiskt tillvarata sparmöjligheter inom de energisystem vi nu har. Det kostar pengar, och det måste det få göra.

Statliga utredningar visar att det är möjligt att ett stycke in på nästa århundrade minska energikonsumtionen med hälften. Också här måste vi ställa krav på staten, ett uttryck för den samlade politiska viljan. Men vi kan som enskilda också göra en insats. Tänk om vi som individer beslöt oss för att spara 2 % i år, ytterligare 2 % nästa och så vidare fram till sekelskiftet eller varför inte till det magiska året 2010.

Det skulle motsvara en och annan kärnreaktor, ett och annat kolkraftverk, en och annan oljecistern.

Det har hunnit bli sent på jorden efter alla förlorade år. Men inte för sent om vi tar oss samman för att leva på jordens villkor.

Jag talade inledningsvis om trender som kan vara härolder för en ny och spännande era. Mitt eget, kanske desperata hopp knyter sig främst till den generation som nu växer upp.

Den möjligheten finns att nästa århundrade kan komma att se tillbaka på vårt eget med dess maniska rustningar och förbrytelser mot naturens lagar som ett av historiens mörkaste.

En generation på utmarsch kan i varje fall se till att inte lägga några nya stenar i vägen för dem som ska ta vid efter oss. Helst borde vi använda den tid som återstår av vårt gästspel på jorden till att avlägsna några stenar.

Det är vår enkla plikt mot framtiden.

TILL ROLF EDBERG

VANDRARE I HÖSTLIG SKOG

Den väg du vandrar genom höstens marker
bär inåt mot dig själv och ut mot kosmos
där liv är tynande och död fullkomlig.
Nu ropar ingen trana mer ur rymden
men fjärran födda vindars sus bär budskap
från obefarna hav där albatrossen jagar
och vindens spel är sfärens musik.

Se människan! Av skogen är hon kommen
En skogsvind viskar in mot hennes jag
med ekars celloton och björkars violiner
i dunkla lövverk där en griphand famlar,
den första varelsen som annat tiden
och danat ting till verktyg åt en framtid
styrd av historiens gudinna Klio.

Se människan! Av havet är hon kommen
genom milliarder år av avling lyhörd
för havssvall i sitt blod, för ett arkaiskt vågsorl
från urtidsvaggan där hon fötts i dyningen.
Självdynning vandrar hon mot okänd gryning
en kort sekund tills sjunken ur sin bana
hon ingår i sin grundstrukturs nirvana.

Allt självklart har en tyngd som trädets jämvikt,
allt skönt är enkelt som dess stam, djupt rotad
är mytens Yggdrasil i släktets drömmar.
Men kronan splittrad till antenn hör klagan,
hör folkens jämmerrop av sår och hunger
och sotdödhotat, tvinande och naket
står livets träd i ett förgiftat Eden.

När rymden sprängs av en atombombs hetta
som bränner frändefolk till stoft- kanhända,
kanhända SPILLRAN AV ETT MOLN kan formas
som pinjens sköld till hugnad och till svalka.
En ringa telning, kärleksfullt planterad,
kan bli till vårdträd för ett ofött släkte,
ett rotskott ur förtorkad jord kan grönska.

Du ser materiens byggnadsstenar fogas
som ädla element i varelsens kedja
och vintergatans köld får mänsklig värme
i djupet av ett jag som jorden danat,
ett kosmos stoftkorn som med kolglans glimmar
i häpen glädje eller värnlöst vemod
och slocknar för att tändas- aldrig mera.

Vår hyllning är en ekoklang av orden bara
som själv du format i en fjällvärlds klarhet,
en spegling av din egen bild i källan
VID TRÄDETS FOT där lemuriden skymtar,
en senfödd faun som mumlar: Hell, kusin Edberg,
du Värmlands obestridliga primat och hövding,
naturens präst och troman i ditt skogsläg.

Vi önskar år av lycka- som är arbetsmöda-
och stundar av den själens ro, hilaritas,
som anar enhet i all mänsklig splittring.
Vi önskar att ditt livs vision må klarna:
Ett oresonligt hopp för människan på jorden,
en höjd av ödmjukhet, ett djup av ansvar
för denna punktvärld i oändligheten.

Ragnar Eklund